

HAYATIN YOK YERİNDEKİLER: MÜLTECİLER VE SİĞINMACILAR

Sercan Reçber

Marmara Üniversitesi

Özet: Uluslararası insan hakları hukuku belgelerinin tamamlayıcılıkları ve birbirlerine etkileri düşünüldüğünde mültecilere ilişkin bir sözleşmenin bulunmasına rağmen, bu sözleşmenin çok daha ötesinde mülteci ve sığınmacıların ihtiyaç duydukları sosyal haklardan yararlanmaları mümkündür. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'nin amaçları ışığında uluslararası insan hakları hukuku anlaşmalarının birlikte yorumlanması, mülteci ve sığınmacılara ilişkin sosyal hak taleplerinin daha geniş bir çerçevede ileri sürülmesini beraberinde getirecektir.

Sığınmacı ve mülteciler Türkiye'de sağlık, eğitim, çalışma ve barınmaya kadar birçok alanda sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Türkiye'de iltica hakkının düzenlendiği yasal düzenlemelere bakıldığında bütüncül bir mevzuatın uzunca bir süre bulunmadığı görülmektedir. 2014 yılında yürürlüğe girecek olan yabancılar kanunu bu eksikliği gidermek açısından yasal boyutta atılan adımlardan biridir. Bununla birlikte Türkiye söz konusu yasada da 1951 tarihli mülteciler hukukuna ilişkin sözleşmeye koyduğu coğrafi sınırlama çekincesini korumuştur. Türkiye'nin coğrafi sınırlamayı sürdürmesi, sığınmacı ve mültecilerin karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik bir hizmetler ağının oluşmamasına, hizmetlerin sürdürülebilir olmaktan uzak olmasına yol açmıştır. Türkiye'de sığınmacı ve mültecilere yönelik bu grubun sahip olduğu haklar bağlamında bütünlüklü bir uygulama ve hizmetler ağı sistemi oluşturulmalıdır. Yapılması gereken Türkiye örneğinde, mültecilere ve sığınmacılara ilişkin belli başlı sosyal hakların en azından asgari düzeyde sürdürülebilirliğini sağlayacak yasal düzenlemelerin ve idari etkinliğin oluşturulmasıdır. Bu yaklaşımdaki ana esas mültecilerin hak özneleri olarak değerlendirilmeleri olmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Mülteciler ve Sığınmacılar, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.

Abstract: International human rights law documents complement and mutually influence each other. Separate legal agreements concerning refugees are also in existence but should the refugees and asylum seekers need, they can benefit from social rights beyond the provisions of the specific legal agreements. Interpreting the international human rights law treaties in conjunction with the objectives of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees will result in putting forward a broader framework to demand social rights for the refugees and asylum seekers.

Refugees and asylum seekers in Turkey face many problems in the areas of health, education, employment and housing. When we look at Turkey's legal arrangements that regulate the right of asylum in Turkey, we can see that a holistic legislation has not been in existence for a long time. The law on foreigners that will come into force in 2014 is a step taken to remedy this lack. However, even in that law, Turkey maintains the geographical limitations reservation that it put on the 1951 Convention on Refugees. Turkey's continuation of the reservation on geographical limitations prevents the emergence of a support network to solve the problems of the asylum seekers and refugees, and means that the services that are provided to the asylum seekers and refugees are not sustainable. In line with their rights, an integrated support network for asylum seekers and refugees in Turkey needs to be established. Legal arrangements and administrative effectiveness are needed to ensure that at least a minimum level of social rights for refugees and asylum seekers are provided in a sustainable manner. Refugees as subjects that have rights needs to be the basis of this approach.

Keywords: Refugees and Asylum Seekers, International Human Rights Law, Convention Relating to the Status of Refugees, The Foreigners and International Protection Code Numbered 6458.

GİRİŞ

248 | Suriye'de yaşanan iç çatışmalar nedeniyle bir kere daha Türkiye yerinden yurdundan edilmiş insanların dramıyla karşılaşmıştır. Mülteciler ve sığınmacılar genellikle "hayatın yok yerinde", kapatıldığı kamplarda, hayatın görünmez kıldıkları olarak yaşarlar ve biz onları, onlara ilişkin sorunlarda, sorunları çıkaranlar olarak görürüz. Umutlarının karanlık sularda boğulmasına haber bültenlerinde tanıklık ederiz. Onlarca ceset eşliğinde.¹

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 2013 yarı yılı eğilimleri raporunda küresel olarak 2012 yılı sonu itibarıyla yerinden edilmiş insanların sayısının 45.2 milyona ulaştığı ve Suriye'de yaşananlar düşünüldüğünde bunun çok daha fazla olacağı ifade edilmiştir (BMMYK, 2013).

Türkiye, son yıllarda binlerce kişinin yasadışı ve düzensiz bir şekilde göç ettiği bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye bu açıdan artık sadece transit bir ülke konumunda değil aynı zamanda hedef ülke konumundadır. Türkiye başta Suriye, Irak, İran ve Afganistan olmak üzere bir çok ülkeden sığınma arayan kişinin mekanı olmuştur. Mülteci, sığınmacı ve göçmen sayısı ile sığınma prosedürüne dahil olanlar önceki yıllarla kıyaslanmayacak ölçüde artış göstermiştir. Bu göç trafi-

¹ Sığınmacılar ve mülteciler kitlesel ölümlere neden olan deniz kazalarının kurbanı olma yazgısıyla baş başa kalmışlardır. 2007 yılında Ege denizinin Seferihisar açıklarında yaşanan mülteci dramının bir benzeri 2012 yılında tekrarlanmış, İzmir'in Ahmetbeyli körfezinde batan mülteci teknesinde en az 68 kişi hayatını kaybetmiştir. Uluslararası insan kaçakçılığı faaliyetlerinin bir türlü önlenemediği Türkiye'de Ege denizinin mülteci, sığınmacı ve göçmenler için bir "ölüm yolu" olması şaşırtıcı değildir (İHAD, 2013: 5-6).

ğinde istatistiklere yansımayan pek çok vakanın yaşandığı ise herhalde kolaylıkla tahmin edilebilir.

Türkiye’de iltica hakkının düzenlendiği mevzuata bakıldığında bütüncül bir mevzuatın uzunca bir süre bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte 2014 yılında yürürlüğe girecek olan yabancılar kanunu bu eksikliği gidermek açısından yasal boyutta atılan adımlardan biridir. Bununla birlikte Türkiye söz konusu yasada da 1951 tarihli mülteciler hukuka ilişkin sözleşmeye koyduğu coğrafi sınırlama çekincesini korumuştur. Sığınma arayan kişilerin iltica ve sığınma başvurularında yaşanan gerek mevzuat kaynaklı gerek idare kaynaklı sıkıntılar ortadadır. Bu çalışmada ise mülteciler ve sığınmacıların sosyal hakları ve bu kapsamdaki çalışma, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim ve barınma hakları uluslararası sözleşmeler düzeyi ile Türk hukukundaki yeri bağlamında değerlendirilecek ve belli başlı sorun alanları incelenecektir.

I. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER İŞİĞİNDE MÜLTECİ VE SIGINMACILARIN SOSYAL HAKLARI

Neoliberal ideolojinin ekonomik alandaki politikalarının getirdiği rekabet ve işgücü maliyetlerinin en asgari düzeye indirilmesi amacı, mülteciler ve sığınma arayan kişiler açısından geçimlerini sağlama konusunda çaresizlikleri beraberinde getirmektedir. Bu grupların toplumdaki kırılgan statüleri de düşünüldüğünde, bu çaresiz durumdan neoliberalizmin önemli oranda yararlanmakla kalmayıp, mülteci ve sığınmacı sayısının artışına göre bu durumun süreceği açıktır. Bu yaklaşım sosyal güvenlik anlayışını zayıflatmakta, bu haklardan herkesin eşit derecede yararlanmasını ve insanların en temel düzeydeki haklarının ve ihtiyaçlarının karşılanmasını engellemekte ve çaresiz durumda kalmış bu insanların sömürü ilişkilerindeki yerini derinleştirmektedir.

Sosyal devlet anlayışının değişimiyle birlikte, sosyal haklara olan bakış açısı dönüşüme uğramış bu haklardan öncelikle yararlanan yoksulların algılanışı artan bir şekilde olumsuz bir içeriğe sahip olmuştur (Ulusoy, 2011: 246). Yoksullara yönelik algılama bu şekildeyken mültecilere yönelik algılamanın daha da sert olması kaçınılmazdır. Bu durum toplumun güçsüz kesimlerinin insan onuruna yakışır bir hayata sahip olabilmeleri açısından gerekli önlemlerin alınması şeklinde oluşan ve sosyal hukuk devletinde toplumsal eşitlik amacına yönelmiş haklar olarak tanımlanan sosyal insan haklarının önemi ortaya çıkarmaktadır. (Tanör, 1978: 100).

Küreselleşme olgusuyla birlikte yaşanan hareketlilik mülteci ve sığınmacıları neoliberal politikaların nesnesi yaptığı gibi evrensel boyutta insan hakları değerlerinin de öznesi yaptığı söylenebilir. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken noktalardan biri mülteciler ve sığınmacıların hayır kurumları aracılığıyla hak özneleri olmaktan çıkarılmalarıdır. Devletin sosyal sorumluluğunun içinin boşaltılması ve sadaka temelli sosyal yardım anlayışı, mülteci ve sığınmacılara ilişkin politikalarda belirleyici hale gelmesi, sosyal insan haklarının içeriğinin boşaltılmasına yol açmaktadır (Baklacioğlu, 2009: 242-243).

Uluslararası insan hakları hukuku belgelerinin yaşayan belge olma nitelikleri, tamamlayıcılıkları ve birbirlerine etkileri düşünüldüğünde spesifik anlamda mültecilere ilişkin bir sözleşmenin bulunmasına rağmen, bu sözleşmenin çok daha ötesinde mülteci ve sığınmacıların ihtiyaç duyduğu sosyal haklardan yararlanmaları mümkün olmakla birlikte, statüleri daha geniş bir belgeler ve sözleşmeler bütününde değerlendirilebilir (Hathaway, 1991: 104-105; Foster, 2007: 27; Cholewinski, 2004: 4). Sosyal hakların önemli bir bölümü İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde, BM'nin ikiz sözleşmeleri diye nitelendirilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde ve diğer insan hakları sözleşmelerinde yer almıştır. Sözleşmelerin her şeyi kapsayan dili bunu göstermektedir. Herkes, bütün insanlar gibi ifadelerde bunun örnekleridir.

Mültecilerin Hukuki Durumunu Dair Sözleşme'nin amaçları ışığında uluslararası insan hakları hukuku anlaşmalarının birlikte yorumlanması, mülteci ve sığınmacılara ilişkin sosyal hak taleplerinin daha geniş bir çerçevede ileri sürülmesini beraberinde getirecektir (Foster, 2007: 86). Burada yapılacak eleştiriye ulusal düzeyde verilen mahkeme kararlarının mülteci haklarını dar yorumlamasıdır ve daha geniş bir yorumlamaya ihtiyaç duyulduğudur (Coleman, 2003: 23).

Uluslararası hukuk boyutuyla düşünüldüğünde, uluslararası mülteci hukukuna ilişkin Mülteci ve sığınmacıların statüsünü ve haklarını spesifik anlamda düzenleyen hukuki belge 1951 tarihinde Cenevre'de yapılan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'dir. Bunu 1967 tarihinde New York'ta imzalanan protokol izlemiştir.

Bunun dışında BM çatısı altında yürütülen çalışmalar kapsamında, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde sığınma hakkı kavramına yer verilmiştir² (Altunışık ve Yıldırım, 2002: 18-19). Mültecilere ilişkin BM döneminde yaşanan en önemli gelişme ise BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinin mültecilerden sorumlu temel kurum olarak kurulmasıdır. BMMYK, BM Genel Kurul kararıyla mülteciler için uluslararası koruma sağlamak ve mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler bulmak amacıyla kurulmuştur.³

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile 1967 tarihli protokolda yer alan mülteci tanımı ise şu şekildedir:

“İrki, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı ol-

² Bildirge'nin 14. maddesi uyarınca; “Herkes zülüm karşısında başka ülkelerden sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir.” Bildirge'nin kendisi mülteci ya da sığınmacı tanımına yer vermemekle birlikte, soyut olarak da olsa sığınma hakkı kavramına yer vermektedir.

³ BMMYK bünyesinde mülteci kavramının neyi kapsadığına ilişkin çeşitli kategoriler oluşturulmuştur. Bu bağlamda; 1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar nedeniyle kaynağı ülkesi dışında bulunan ve “haklı nedenlere dayalı zulüm korkusu yüzünden” ya da “kişisel kolaylık dışında kalan nedenlerden dolayı” ülkesinin korunmasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen kişilerde BMMYK'nın yetki

duğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden mutaden ikamet ettiği ülke dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs.”

Mülteci ile sığınmacı kavramları arasında şöyle bir ayrım yapılmaktadır: İltica etme hakkı ile mülteci olmak hukuki bir statünün kazanılmasını; sığınma hakkı ile sığınmacı olmak hukuki bir statünün kazanılmasından çok, fiili ve kısa süreli bir barınma durumunu ifade etmektedir. Mülteci, mültecilik statüsü hukuken kabul edilmiş bir yabancıyı ifade ederken; sığınmacı, mülteci statüsü incelenen ve bu sebeple kendisine geçici koruma sağlanan kişiye karşılık gelmektedir. Diğer bir yaklaşıma göre ise, sığınmacı gerek bireysel olarak gerek grup temelinde uluslararası koruma talep eden bireydir. Sığınmacı henüz koruma talebi ilgili ülke makamlarınca nihai olarak karara bağlanmamış olan kişidir. Bu nedenle her sığınmacı nihai olarak mülteci kabul edilmeyebilir, ancak her bir mülteci başlangıçta bir sığınmacıdır (Çiçekli, 2009: 44-45; Acer, Kaya ve Gümüş, 2010: 13).

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, toplam 46 maddeden oluşmaktadır. IV. Bölüm başlığı altında 20 ile 24. maddeler arasında mültecilerin sosyal durumu düzenlenmiştir. 21. maddede mültecilerin konut edinme hakları, 22. maddede mültecilerin eğitim hakları, 23. maddede mültecilere yönelik sosyal yardım ve iâşe konuları düzenlenmiştir. 24. maddede kabul eden devletin mültecilere yönelik çalışma ve sosyal güvenlik haklarını ayrımcılık yapmadan düzenlemesi öngörülmüştür. Burada maaş rejiminden, toplu iş görüşmelerine, kadın ve çocukların çalışması ve mesleki eğitimine, sosyal güvenlik hakları ve iş kazaları sonucu oluşacak tazminat hakkına kadar çok geniş bir hak kataloğu öngörülmüştür.

alanına giren mülteciler olarak tanımlanmaktadır. BMMYK Statüsü, “İrki, dini, tabiiyeti veya siyasi düşüncesi yüzünden haklı zulüm korkusu altında olması nedeniyle tabiiyetinde bulunduğu ya da herhangi bir tabiiyeti yoksa önceden mutaden ikamet ettiği ülke dışında bulunan ve bu korku nedeniyle tabiiyetinde bulunduğu devletin ya da herhangi bir tabiiyeti yoksa önceden mutaden ikamet ettiği ülke devletinin korunmasından yararlanmak istemeyen diğer kişileri” de mülteci olarak yetki ve sorumluluk kapsamına almaktadır. Bu tanımlama coğrafi ya da zaman yönünden herhangi bir sınırlama içermemektedir. Bu anlamda; bir yabancıya mülteci korumasından yararlanmasını sağlayan belirleyici unsur bunların tabiiyetinde buldukları devletin korumasından yararlanamamalarıdır. Statünün ötesine geçen bu tanımlamalar dikkate alındığında, mülteciliğin değişken doğası dikkate alınarak olay eksenli bir yaklaşımın benimsendiği de görülmektedir. Bu yaklaşım kimi yazarlarca uluslararası toplumun ilgi alanına giren mülteciler olarak nitelenmektedir. BMMYK’nın ilgi alanına giren kişiler a) Belirli somut nedenlerden dolayı haklı nedenlere dayalı zulüm korkusu yüzünden ülkesi dışında olanlar b) Uluslararası sınırları aşmış olarak menşei ülke devletinin korunmasından yoksun olanları içermektedir. BMMYK, mülteci ve sığınmacılar ile ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin yanı sıra vatansızlar ve ülkelerine geri dönüş yapacak kişilerle ilgili de sorumluluk üstlenmektedir.

Sözleşmenin 21. maddesine bakıldığında; taraf devletlere mültecilerin konut edinme hakları bakımından aynı şartlarda bulunan yabancılara uygulanandan daha az olmayacak bir şekilde mümkün olduğu kadar uygun bir muamelenin mültecilere sağlanması öngörülmüştür.

22. maddede ise taraf devletlere mültecilerin temel eğitimi konusunda ayırım yapmama yükümlülüğü getirilmiştir. Mülteciler, temel eğitim konusunda ülke vatandaşları ile aynı statüde değerlendirilmiştir. Maddenin devamında ise temel eğitimin dışındaki alanlarda örneğin burslardan yararlanma, harçlardan muafiyet gibi konularda şartların elverdiği ölçülerde yabancılara tanınanlarla aynı statü öngörülmüştür.

Mültecilere sosyal yardım konularını düzenleyen 23. maddede ise taraf devletlere vatandaşlarına uyguladıkları rejimin aynısını, ayırım gözetmeden mültecilere de uygulama yükümlülüğü getirilmiştir.

24. maddede ise çok daha geniş bir hak kataloğunu düzenleyip, 1. paragrafında düzenlediği haklar kapsamında mültecilere ayırım yapılmaması ilkesini getirmiştir. 1. paragrafın A bendinde; yasalarla düzenlendiği ve idari makamların yetkisine tabii oldukları ölçüde, maaşın bir parçası olduğu durumlarda aile yardımları, çalışma saatine göre ücret, fazla mesai ödemeleri, ücretli tatiller, asgari çalışma yaşı, çıraklık, mesleki eğitim, kadınların ve gençlerin çalışması ve toplu ücret görüşmelerinden yararlanma konularında mültecilere ayırım yapılmaması düzenlenmiştir. B bendinde ise, sosyal güvenlik konularındaki sınırlamalar öngörülmüştür (iş kazaları, meslek hastalıkları, sakatlık ve aile yardımı vb. konularında).

252

24. maddenin 2. paragrafında bir mültecinin iş kazası ya da meslek hastalığı sonucunda ölümü halinde yakınlarının tazminat hakkı düzenlenmiştir. 3. paragrafında taraf devletlerin sosyal güvenlik konularındaki kazanılmış haklar ya da kazanılabilecek haklar konusunda aralarında imzaladıkları ya da olası olabilecek anlaşmalardan da doğabilecek haklar konusunda, yalnızca ülke vatandaşlarında aranan şartların bulunması koşuluyla, mültecileri de yararlandıracaklarını düzenlemektedir. 4. paragraf genel anlamda mültecilerin yararlanacağı hakların fazlaştırılması ve imkanların artırılması konusunda sözleşmeciler devletlerin teşvik edilmesini içermektedir. Bu maddeler bağlamında düşünüldüğünde; Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'nin düzenlediği sosyal haklar kısmında hakim olan genel ilkenin "ayırımcılık yasağı" olduğudur.

Sonuç olarak Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'yi tüm sözleşmeciler devletlerin, sözleşme ile uyumlu bir şekilde ortak bir yorum çerçevesinde uygulaması gerektiği ve bu bağlamda uluslararası insan hakları hukukunun da rehber niteliğinde rol oynayabileceği söylenebilir (Foster, 2007: 39-40; Marouf ve Anger, 2009: 785).

Mültecilerin uluslararası anlamda korunmasının neleri içerdiği aynı zamanda BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Statüsü'nün 8. maddesinde de yer almıştır. Mültecilerin temel hak ve özgürlüklerden yararlanmasına ilişkin en temel ilkelere birini ayırım yapmama ilkesi oluşturmaktadır. Mültecilerin, vatandaşlar

gibi temel eğitim, kamusal yardım ve sosyal güvenlik başvuruları bakımından eşit bir şekilde muamele görmeleri gerekmektedir (Gill, 1996: 298-299).

Mültecilerin uluslararası korunması fiziksel güvenlikten çok daha fazlasını içermektedir. Mültecilere ilgili ülkede yasal olarak ikamet eden yabancılara tanınan hakların en azından tanınması gerekmektedir. Her bireyin giderilmesi gereken temel ihtiyaçları karşılanmalıdır. Sosyal haklar anlamında her mülteci sağlık hizmetinden yararlanmalı, çalışma ve barınma hakkına sahip olmalı, mülteci çocukların temel eğitimi sağlanmalıdır. Mülteciler sosyal güvenlik hukuku kapsamında meslek hastalıkları, gebelik, hastalık vb. konularda tanınan haklardan yararlanmalıdır.

Mültecilerin ve sığınma arayan kişilerin ekonomik ve sosyal haklarının inkarının, mülteci hukukunun ana ilkelerinden birini oluşturan ve Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'nin 31 ve 33. maddesinde yer alan geri gönderilmeme ilkesinin de ihlalini oluşturduğu söylenebilir (Cholewinski, 2004: 5; Gammelt Hansen, 2011: 12).

Temel nitelikte ilke olarak değerlendirilen ayrımcılık yasağı Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde (MSHS), sözleşmeyi gözetlemekle görevli olan İnsan Hakları Komitesi'nin 1986 tarihli 15 sayılı yorumuna konu olmuştur. İlgili kararda, bu hakların, karşılık beklemeksizin, uyuşuğu ve devleti ne olursa olsun herkese uygulanabilirliği vurgulanmıştır. Bu nedenle MSHS'de yer alan her bir hakkın genel bir kural olarak vatandaş olan-olmayan ayrımı yapılmaksızın uygulanması garanti edilmelidir. Bu aynı zamanda MSHS 2. maddesinin sağladığı bir haktır (Human Rights Committee, 1986).

MSHS'nin 26. maddesinde, hukuk önünde eşitlik ilkesi düzenlenmiştir. Her ne kadar bu sözleşme çerçevesinde devletlere açık bir yükümlülük yüklenmesi de, Komite var olan önlemlerin ayrımcı bir şekilde uygulanmaması gerektiğini görüşünü çeşitli kararlarında defalarca belirtmiştir. Örneğin Komite, emeklilik haklarında vatandaşlık bağına göre yapılan haksız farklılıkların sürdürülmesini sözleşmenin ihlali olarak değerlendirmiştir (Nowak, 1993: 26).

MSHS'nin aksine, vatandaş olmayanların durumu, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde (EKSHS) daha kısıtlı görünmektedir. Buna rağmen, bu sözleşme çerçevesinde de çekirdek haklar korunmuştur. Bunu pratik anlamda sözleşmenin uygulanmasından sorumlu olan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK) onaylamıştır. Bununla birlikte bu sözleşmelerde ayırım yapmama ilkesinin uygulanabilirliğinin tanınması vatandaş olanlarla olmayanlar arasındaki bütün ayrımların yasaklandığı anlamına gelmemektedir. Gruplar arasındaki ayrımlar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uyarınca; yasalarla tesis edilen bir amaç doğrultusunda, orantılı olmalıdır. MSHS'de, İnsan Hakları Komitesi'nin bu ayrımları tanınması makul ve objektif bir ölçüt varsa söz konusudur (Cholewinski, 2004: 7).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'ne göre; devletler bu sözleşmede tanınan hakları ayrımcılık yapmadan, kaynakları ölçüsünde en alt düzeyde olsa

bile sağlamalıdır. Bunlar temel düzeydeki ihtiyaçların giderilmesi, yiyeceklerin sağlanması ve barınma ihtiyaçları ile çok basit formlarla eğitim ihtiyacının karşılanmasıdır (ESKHK, 1991).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ekonomik ve sosyal haklar anlamında bir benzeri olması amaçlanan Avrupa Sosyal Şartı'nın da etkili olabilecek bir insan hakları belgesi olduğu söylenmiştir. Sözleşmenin sağlığın korunması hakkı (m. 11), sosyal güvenlik hakkı (m. 12), sosyal ve tıbbi yardım hakkı (m. 13), diğer sosyal koruma kapsamında kabul ettiği hükümler dikkate değer niteliktedir (Schutter, 2010: 155). Sözleşmenin kişiler bakımından uygulanması devletlerin vatandaşlarını kapsasa da, önüne gelen bir davayla ilgili olarak sözleşmenin uygulanmasından sorumlu olan Ekonomik ve Sosyal Komite, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tamamlayıcı bir belgesi olarak şartın Antlaşmalar Hukukuna İlişkin Viyana Konvansiyonu'na göre, kendisine esin kaynağı olan eşitlik ve yardımlaşma gibi belli başlı değerlere adanmış, yaşayan bir belge olduğunu vurgulamıştır. Uyuşmazlık konusu uygulamanın birey yönünden önemi üzerinde durulan bu kararda, söz konusu hakkın yaşama hakkına ilişkin olduğu, insanlık onuruna işaret ettiği ve bunun aynı zamanda tıbbi yardımdan yoksun bırakılma riskine maruz kalan çocuklar üzerinde olumsuz etki yapacağını belirtilmiştir. Konuyu sağlık hizmetleri insanlık onurunun korunması için bir ön şarttır diye bağlarken Komite şu ifadelerle devam etmiştir. “Bir taraf devlet sınırları dahilinde yabancı ülke vatandaşlarına tıbbi yardım sağlanmasını reddeden bir mevzuat ve uygulama bulunması, bu şahıslar orada yasadışı yollarla bulunuyorlar olsa dahi Şart'a aykırıdır” (Schutter, 2010: 24-25). Devletler egemenlik alanlarında söz konusu hakların uygulanmasını ayrımcılık yasağı ilkesi doğrultusunda sağlamalıdır.

II. ULUSAL MEVZUATTA MÜLTECİ VE SİĞINMACI KAVRAMI

Türkiye, uluslararası mülteci hukukunun iki temel metni olan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'ni ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolü'nü “coğrafi sınırlama” çekincesi ile imzalamıştır. Buna göre; Türkiye “Avrupa'dan” gelenlere mülteci olma hakkı tanıırken “Avrupa” dışından gelenlere bu hakkı tanımamakta, bu kişilere üçüncü ülkelere gidebilecekleri süre boyunca Türkiye'de kalmaları için sığınma hakkı vermektedir. Bununla birlikte sığınma arayan bu kişilerin de barınma, sağlık, eğitim ve temel insani ihtiyaçlarının sağlanması Türkiye'nin sorumluluğu dahilindedir.

Kısaca, Avrupa ülkelerinden gelerek 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesindeki koşulları karşıladığı için kendisine İçişleri Bakanlığı'nca mülteci statüsü verilen yabancı uyruklu veya vatansız kişiye **mülteci** denmektedir. Avrupa dışından gelerek 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinde yer alan koşulları yerine getirdiği için kendisine İçişleri Bakanlığı'nca sığınmacı statüsü verilen yabancı uyruklu veya vatansız kişiye **sığınmacı** denilmektedir. Coğrafi sınırlama nedeniyle Türkiye'nin uyguladığı sistem, Avrupa dışından sığınma talebiyle gelenlere “geçici sığınma” statüsünün tanınması şeklindedir. Ulusal mevzuat çer-

çevesinde Avrupa dışından gelen sığınmacılar, “geçici sığınmacı statüsü” için Türkiye’ye başvurmakta ve BMMYK’nın yardımından faydalanmaktadır. Bu durumda, BMMYK, Avrupa dışından gelenler için geçici statünün belirlenmesi ve sığınmacıların yeni bir ülkeye mülteci olarak yerleştirilmesi sürecine, sınırlı biçimde dahil olabilmektedir.

Türk hukukunda coğrafi kısıtlamalar nedeniyle yapılan mülteci-sığınmacı ayırımı, uluslararası mülteci hukukunda kullanılan kavramları ters yüz etmektedir. Bu bağlamda uluslararası mülteci hukukunda, sığınmacının mültecilik koşullarını taşıdığına tespiti üzerine mülteci statüsünü kazanması söz konusu iken, iç hukukta sığınmacı olarak nitelenen kişilere hukuken mültecilik statüsünün verilmesi mümkün olmamaktadır (Çiçekli, 2009: 48-49). Türk hukukunda uluslararası hukuktaki mülteci ve sığınmacı tanımlamalarından farklı bir yol izlenerek adeta bilinçli bir politikanın ürünü olarak bu kavramların sağladığı yasal korumaların içinin boşaltıldığı rahatlıkla söylenebilir.

Mültecilik ve göç hareketliliğinin yoğun yaşandığı bir ülke olmasına rağmen Türkiye’nin, mülteci hukukuna ilişkin ulusal mevzuatına bakıldığında, öncelikle farklı kanunlarda birbirinden ayrı hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Bu dağınıklık uygulamada sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle; Avrupa Birliği katılım süreci çerçevesinde, tek bir mülteci hukuku mevzuatı oluşturma çalışmaları başlatılmış ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), 11.04.2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Bu kanunun yayınlanma tarihinden bir yıl sonra yürürlüğe girecektir.

Türkiye’de sığınma arayan kişilerin sosyal hak ve yardımlara erişimi konusunda mevcut olan düzenlemelerse şunlardır: 94/6169 sayılı İltica Sığınma Yönetmeliği; 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun; 5393 sayılı Belediyeler Kanunu; 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu; 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu; 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Kanunu; 222 sayılı İlköğretim Kanunu; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu; 4320 sayılı Ailenin Korunması Kanunu’dur (Baklacioğlu, 2009: 444).

1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği’nde benimsenen sığınmacı-mülteci ayırımı da, sözleşmeye konulan çekince ile benzerdir.⁴ 12.04.2014 tarihinde yürürlüğe giren, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, sözleşmede ve yönetmelikte yer alan mülteci tanımını benimsemiştir. Bununla birlikte yönetmeliğin 3. maddesinde yer alan Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle “sığınmacı” statüsü verilen kişilere, YUKK 62. maddede “*şartlı mülteci*” statüsü tesis edilmiştir. Bu yasayla mülteci olma şartlarına sahip olmakla birlikte Avrupa dışından geldiği için mülteci statüsü kazanamayan kişilere, Türkiye’de kalacakları ve gü-

⁴ Yönetmelikte Mülteci; “Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebi ile ırkı, dini, milliyeti (tabiiyeti), belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı isti-

venli bir ülkeye yerleştirecekleri süre boyunca geçici bir barınma imkanı tanınmaktadır.

III. TÜRK HUKUKUNDA MÜLTECİLERİN VE SİĞINMACILARIN SOSYAL HAKLARI

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda haklar ve yükümlülükler başlığı altında sığınma arayan kişilerin hakları belirtilmiştir. 88. maddede uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin karşılıklı şartından muaf oldukları yer almıştır.

Yardım ve Hizmetlere erişim başlıklı 89. maddede birçok düzenleme mevcuttur. 1. paragrafta başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişi ve aile üyelerinin ilköğretim ve ortaöğretim hizmetlerinden faydalanacakları düzenlenmiştir. 2. paragrafta başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden ihtiyaç sahibi olanların, sosyal yardım ve hizmetlere erişimleri düzenlenmiştir. 3. paragrafta başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden; a bendi uyarınca; herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanların, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabi oldukları ifade edilmiştir. Genel sağlık sigortasından faydalanacak kişilerin primlerinin ödenmesi için Genel Müdürlük bütçesine ödenek konulacağı düzenlemede yer almıştır. Primleri Genel Müdürlük tarafından ödenenlerden ödeme güçlerine göre primin tamamı veya belli bir oranı talep edilebileceği de düzenlemede yer almıştır. B bendinde sağlık güvencesi veya ödeme gücünün bulunduğu anlaşılanların, genel sağlık sigortalılıklarının sona erdirilmesi için en geç on gün içinde Sosyal Güvenlik Kurumu'na bildirilecekleri ve yapılan tedavi ve ilaç masraflarının ilgililerden geri alınacağı yer almıştır. 4. paragrafta iş piyasasına erişim düzenlenmiştir. Buna göre; a) başvuru sahibi veya şartlı mülteci, uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvurabilir; b) Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi, statü almasından itibaren bağımlı veya bağımsız olarak çalışabilir. Yabancıların çalışmayacağı iş ve mesleklere ilişkin diğer mevzuatta yer alan hükümler saklıdır. Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi kişiye verilecek kimlik belgesi, çalışma izni yerine de geçer ve bu durum kimlik belgesine yazılır; c) Mülteci ve ikincil koruma statüsü sahibinin iş piyasasına erişimi, iş piyasasındaki durum ve çalışma hayatındaki gelişmeler ile istihdama ilişkin sektörel ve ekonomik şartların gerekli kıldığı hâllerde, belirli bir süre için, tarım, sanayi veya hizmet sektörleri, belirli

fade etmek istemeyen ya da uyuğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır.” Sığınmacı ise, “İrki, dini, milliyeti (tabiiyeti), belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaş olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır.”

bir meslek, iş kolu veya mülki ve coğrafi alan itibarıyla sınırlandırılabilir. Ancak, Türkiye’de üç yıl ikamet eden veya Türk vatandaşıyla evli olan ya da Türk vatan-
daşı çocuğu olan mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri için bu sınırlamaların uygulanmayacağı da düzenlemede yer almıştır; ç) Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin çalışmasına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlığın gö-
rüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belirleneceği ifade edilmiştir. 5. paragrafta 72. ve 79. maddelerde sayılanlar hariç olmak üzere, yar-
dımına muhtaç olduğu tespit edilen başvuru sahibine, Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınarak Bakanlığın belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde harçlık veri-
leceği düzenlenmiştir.

90. maddede⁵ bu kişilerin yükümlülüklerini düzenlemektedir. Dördüncü bölüm geçici koruma ve uluslararası korumaya ilişkin diğer hükümler başlığı al-
tında 91. maddede⁶ geçici koruma düzenlenmiştir. 95. maddede⁷ kabul ve barınma merkezleri düzenlenmiştir.

1. Eğitim - Öğretim Hakkı

Türkiye’nin de taraf olduğu BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 28. maddesi, ESKHS, MHSS 22. madde uyarınca; mülteci ya da sığınmacı statüsünde olan aile-

⁵ 1. paragrafta Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişi, bu Kısımda yazılı yükümlülüklerine ek olarak; a) Çalışma durumuna ait güncel bilgileri otuz gün içinde bildirmekle; b) Gelirlerini, taşınır ve taşınmazlarını otuz gün içinde bildirmekle; c) Adres, kimlik ve medeni hâl değişikliklerini yirmi iş günü içinde bildirmekle, ç) Kendisine sağlanan hizmet, yardım ve diğer imkânlardan haksız olarak yararlandığının tespit edilmesi hâlinde, bedellerini tamamen veya kısmen geri ödemekle; d) Genel Müdürlükçe kendisinden bu Kısım çerçevesinde istenilenleri yerine getirmekle, yükümlüdür.

2. paragrafta, bu kısımda yazılı yükümlülüklerle uymayanlar ile başvuruları ve uluslararası koruma statüleriyle ilgili olumsuz karar verilenlere; eğitim ve temel sağlık hakları hariç, diğer haklardan faydalanmaları bakımından sınırlama getirilebilir. Sınırlamaya ilişkin değerlendirme bireysel yapılır. Karar, ilgili kişiye veya yasal temsilcisine ya da avukatına yazılı olarak tebliğ edilir. İlgili kişi bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında kendisi veya yasal temsilcisi bilgilendirilir.

⁶ 1. paragrafta ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

2. paragrafta, bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

⁷ Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin, barınma ihtiyaçlarını kendisinin karşılaması esastır. (2) Genel Müdürlük, başvuru sahibi veya uluslararası ko-

lerin çocuklarının herhangi bir ayrımcılığa uğramadan zorunlu temel eğitim hakkından yararlanması gerekmektedir. Topraklarından bu kişilerin ayrılmış olması devletlerin bu hakkı sağlama zorunluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Bunun dışında; Anayasa'nın 42. maddesi eğitim hakkının herkes için sağlanmasını öngörmektedir. Her ne kadar yasadışı göçmen, sığınmacı ya da mülteciler için bir hüküm bulunmuyorsa da anayasadaki ilgili hükmün onlar açısından da geçerli olduğu açıktır.

Eğitim-Öğretim alanında karşılaşılan en büyük sorun temel eğitim çağındaki mülteci ve sığınmacı ailelere mensup bu çocukların bu haktan yararlanamamalarıdır. Eğitim alanında yaşanan sorunlardan birinin ikamet harcı ve buna bağlı olarak geçici kimlik belgesi alınması sorunu olduğu, uydu kentlerde bu belgeye sahip olmamasına rağmen ilköğretim çağındaki çok sayıda sığınmacı çocuğun eğitim sistemine katılmasının sevindirici olduğu raporlarda yer almıştır. Bununla birlikte orta öğrenime devam eden sığınmacı ailelere mensup çocuk sayısının son derece az olduğu görülmektedir (İHAD, 2011: 13). Sığındıkları ülkede eğitime devam eden mülteci çocukların ayrımcılık, arkadaş edinememe, dil sorunları yaşadıkları ve bunların toplumsal entegrasyon önündeki engeller olduğu görülmektedir.

Bu alanda yaşanan sorunlardan bir diğeri mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları hareketlilik nedeniyle çocukların almış oldukları eğitimin bölünmesi ve çoğu zaman sil baştan aynı süreçlerin yeniden yaşanmasıdır. Geldikleri ülkede aldıkları eğitim düzeyini ve mezuniyetlerini ispatlayacak belgeye çoğu zaman sahip olmamaları, çocukların eğitimlerini sürdürme şanslarını önemli oranda kısıtlamaktadır. Aynı şekilde uydu şehirlerde çocukların "misafir öğrenci sıfatıyla" okula gitmelerinden kaynaklı herhangi bir resmi belgeye sahip olmamaları öğrenimleri önündeki en büyük engellerden biridir (İHAD, 2011: 13).

2. Sağlık Hakkı

Mülteci ve sığınmacıların ayrımcılık yasağı ilkesine uygun olarak, herkes gibi sağlık ve tıbbi bakım olanaklarından yararlanma hakları vardır. Türkiye'de sığın-

ruma statüsü sahibi kişinin barınma, iaşe, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanacağı kabul ve barınma merkezleri kurabilir. (3) Merkezlerde özel ihtiyaç sahiplerinin barındırılmasına öncelik verilir. (4) Kabul ve barınma merkezleri, valilikler tarafından işletilir. Genel Müdürlük, merkezleri; kamu kurum ve kuruluşlarıyla, Türkiye Kızılay Derneği ve göç alanında uzmanlığı bulunan kamu yararına çalışan derneklerle protokol yaparak işlettirebilir. (5) Kabul ve barınma merkezi dışında ikamet eden başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler ve aile üyeleri bu merkezlerdeki hizmetlerden yararlandırılabilir. (6) Kabul ve barınma merkezlerinde sağlanan hizmetler, satın alma yoluyla da yürütülebilir. (7) İmkânlar ölçüsünde merkezlerde kalan ailelerin bütünlüğü korunur. (8) Göç alanında uzmanlığı bulunan ilgili sivil toplum kuruluşu temsilcileri, Genel Müdürlüğün izniyle kabul ve barınma merkezlerini ziyaret edebilirler. (9) Kabul ve barınma merkezlerinin kurulması, yönetimi ve işletilmesiyle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

macıların sağlık hakkından ayırım yapılmaksızın yararlanması konusunda mevzuatta önemli boşluklar olduğu görülmektedir. Bu anlamda en önemli sorunlardan birini uydu kentlerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) aracılığı ile yapılan sağlık hizmetlerinin sınırlı niteliği ve sığınmacıların büyük bölümünün bu hizmetlerin verildiğinden bile haberlerinin olmaması oluşturmaktadır. Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda (SSGSS) mülteci ve sığınmacıların genel sağlık sigortasından yararlanabilecek kesimler arasına dahil edilmemesi sağlık hakkına erişimi zorlaştırmaktadır. Yasal düzenlemenin ardından çıkarılan genelgeye göre mülteci ve sığınmacıların SSGSS çerçevesinde genel sigortalı oldukları ifade edilse de mevzuat gereği uygulamada bu hükümden coğrafi kısıtlama dışındaki kişilerin (Avrupa'dan gelenler) yararlanması mümkün görünmektedir. Dolayısıyla mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetlerinden yararlanmasını engelleyen yasal mevzuatın değişmesi gerekmektedir (İHAD, 2011: 13; Çiçekli, 2009: 357).

3. Barınma Hakkı

ESKHS'de de yer alan barınma hakkı, mülteciler ve sığınmacılar için öncelikli bir sorundur. Mülteciler ve sığınmacıların öncelikle yeni bir ülkeye geldiklerinde barınma konusunda sıkıntı yaşadıkları ortadadır. Birçoğunun maddi durumunun elverişsizliği de buna eklenince oldukça kalabalık yerlerde, hijyenden yoksun, her türlü olumsuz sağlık koşulunun bulunduğu yerlerde yaşamak zorunda kaldıkları gerçektir. Mülteciler ve sığınmacılar karanlık, rutubetli, havasız, her türlü fiziksel ve psikolojik sıkıntının olduğu yerlerde kalmaktadırlar (İHAD, 2011: 14).

Mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin zorunlu ikamete tabi tutuldukları uydu kentlerdeki fiziki ve insani koşulların iyileştirilmesi için çaba harcansa da henüz istenen standartlarda bir barınma altyapısı oluşturulabilmiş değildir. 2012 yılında farklı isimler altındaki barınma merkezlerine yönelik olarak kamu yönetimi ve sivil toplum örgütlerince gerçekleştirilen inceleme ziyaretlerinden elde edilen bulgular ekonomik ve sosyal açıdan birçok sorunun varlığını ortaya koymuştur. Sığınmacılara yönelik barınma konusunda planlı ve uydu kentlerde düzenli olarak işleyen bir sosyal destek mekanizmasının bulunduğu söylenemez. Uydu kentlerde serbest ikamet koşullarında bulunan sığınmacıların bir takım risklerden korunması için güvenli, temel standartlara uygun ve sosyal doku ile uyumlu görülecek barınma imkanına sahip olmaları gerekmektedir (İHAD, 2012: 5-6).

Türkiye açısından kabul merkezlerinin her birinin ortalama 750 sığınmacının barınabileceği şekilde planlansa da bu merkezlerin ihtiyacı nasıl karşılayacağı ve uluslararası ölçütlere uygun olup olmayacakları noktası sorun oluşturmaktadır. Türkiye'de mülteci ve sığınmacılar aşırı kalabalık ve sağlıksız koşulların egemen olduğu yabancılar misafirhanelerinde zor şartlarda barınmaktadırlar (Çalıştay, 2010: 3).

İkamet harcı da, Türkiye'de sığınmacılar açısından önemli sorunlardan biridir. İkamet izni alan yabancılar ikamet harcı ödemekle yükümlü tutulmuşlardır.

Oturma izninin olmayışı eğitim-sağlık-sosyal yardıma hak kazanma konusunda önemli bazı sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle bununla ilgili birikmiş harç borcu olması nedeniyle üçüncü ülkeye yerleştirilmesi için yurtdışına çıkmak durumunda bulunan sığınmacıdan, biriken borçlarını ödemesi istenmekte ve bu gerçekleştirilmeden çıkışına izin verilmemesi söz konusu olabilmektedir. İçişleri Bakanlığı'nın 19 Mart 2010 tarihli genelgesi, 492 sayılı Harçlar Kanunu'na (m. 88/4) atıfta bulunarak ikamet harcını ödeme gücü olmayan mülteci ve sığınmacıların buldukları illerdeki yerel makamlara dilekçeyle başvurmaları halinde durumlarının inceleneyeceğini, yoksul olduklarına kanaat getirilenlerin harçtan muaf tutulacaklarını düzenlemektedir. Bununla birlikte bazı bölgelerde verilen dilekçelerin keyfi bir şekilde işleme konulmadığı ve genelge hükümlerine aykırı uygulamaların sürdüğü kaydedilmiştir (Başak, 2011: 47-48).

4. Çalışma Hakkı

Türkiye'nin de taraf olduğu mülteci ve sığınmacıların buldukları ülkelerde çalışma hakkından yararlanabilmelerini düzenleyen uluslararası sözleşmeler uyarınca hangi uyruktan olursa olsun mülteci ve sığınmacıları da içine alan çalışma hakkı söz konusudur. Çalışma hak ve özgürlüğü bakımından Anayasa'nın 48. maddesi yabancı, vatandaş ayırımı yapmadan herkesin çalışma ve sözleşme özgürlüğüne sahip olduğunu, özel teşebbüs kurabileceğini düzenlemiştir. Yabancıların Türkiye'de sahip olduğu çalışma hakkı ve özgürlüğü ile ilgili genel düzenlemeler yabancıların çalışma izinleri hakkındaki kanun ve buna bağlı yönetmeliklerde yer almaktadır. Türkiye'de yabancıların çalışması 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun kapsamında düzenlenmiştir. 1994 tarihli yönetmeliğin 27. maddesindeyse mülteci ve sığınmacıların ülkede kalacakları süre ile sınırlı olarak genel hükümlere bağlı olarak bu hakkı kullanacakları belirtilmiştir (Başak, 2011: 44; Çiçekli, 2009: 355).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 21.01.2010 tarihinde yayınladığı 27469 sayılı "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin" 4. maddesi uyarınca, İçişleri Bakanlığı tarafından kendilerine mülteci ve sığınmacı statüsü verilmiş olan yabancıların ikamet süresi aranmaksızın çalışma izni için başvurabileceklerini ve bu kişilerin çalışma izni başvurularının en kısa sürede sonuçlandırılacağı belirtilse de, uygulamanın her yerde yönetmeliğe uygun işlemediği bilinmektedir. İkamet izni olan yabancı uyrukluların dolayısıyla mülteci ve sığınmacıların çalışma izni almak için ilgili birimlere başvurabilmeleri mümkün ise de uydu kentlerde çalışma izni alabilmiş sığınmacı bulma imkanı son derece azdır (İHAD, 2011: 15)

Mültecilerin ve sığınmacıların özellikle büyük şehirlerde kayıt dışı işlerde, oldukça düşük ücretlerle çalışmak zorunda oldukları ise bir gerçektir. Mültecilerin ve sığınmacıların işgücü piyasasındaki durumu bir bakıma modern köleliğe benzemektedir. İşgücü piyasasında ucuz ve sömürüye açık biçimde çeşitli işlerde çalışmaya zorlanan bu insanlar aynı zamanda işgücü piyasasındaki ücretlerinde,

oranın yerli halkı bakımından aşağıya çekilmesine neden olmakta, bu da bir takım gerilimlere zemin hazırlamaktadır. Bunun görünür şeklide ezilenlerin öfkesinin ezilenlere yönelik olmasıdır. Sonuç olarak mülteci ve sığınmacılar açısından yasal düzlemde mutlak anlamda bir çalışma yasağı getirilmese de, idari usul ve pratiklerin bunu önemli oranda zorlaştırdığı söylenebilir.

5. Türkiye’de Mültecilere ve Sığınmacılara Yönelik Başka Sorun Alanları ve Suriyeli Sığınmacılar Örneği

Sığınma arayan kişilerin sözü edilen sosyal haklardan yararlanmalarının önünde pek çok engel bulunmaktadır. Bu bağlamda, sığınma arayan kişilerin gözetim altına alınmasıyla ilgili standartlar, Türk Hukuku’nda belirlenmemiştir. Aynı zamanda, idari tasarruflarla yürütülen gözlem altına alma işlemleri ile ilgili herhangi bir yasal düzenlemede bulunmamaktadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1028). İdari ya da adli karar olmaksızın uzun süreler alıkonmanın sığınma arayan kişiler üzerlerindeki etkileri, bu kişilerin misafirhanelerde buldukları sürelerde uluslararası hukuk ve iç hukukun onlara sağladığı hakları kullanmada zorluk yaşamaları ve misafirhane koşullarının uygunsuzluğu, acilen adım atılması gereken konular olarak her zaman önemini korumuştur.

Bununla birlikte misafirhanelerde kalanların birçok hak ihlaliyle karşılaştıkları ve bu durumların başında; idari gözetim işlemleri hakkında bilgiye ulaşamamaları, gözetim altında kalacakları sürenin ve idari gözetim kararına karşı hukuki ve idari anlamda başvuracakları yolların kendilerine bildirilmemesinin geldiği görülmektedir. Misafirhane koşullarının ise, 1983 Tarihli Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği’nde öngörülen koşullardan bir hayli uzak olduğu, misafirhanelerdeki söz konusu durumun temel düzeydeki insani ihtiyaçların karşılanması anlamında bile tam bir duyarsızlığı yansıttığı raporlara yansımıştır. Bu olumsuz koşullara ilişkin; yetişkinlerin ve çocukların aynı yerde tutulmaları, aşırı kalabalık odalarda kalınması, içme suyuna ulaşamaması, olumsuz hijyen koşulları, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, dışarısı ile iletişimin sağlanamaması ve kötü muamele iddiaları örnek verilebilir. Kuşkusuz bu listenin daha uzun olduğu bir gerçektir. Söz konusu durum uluslararası mülteci hukukunun temel belgelerinin ihlali dışında iç hukuk mevzuatının da açık bir ihlalini oluşturmaktadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1028-1029).

Türkiye’de sığınma arayan kişilerin gözetim altına alınmasıyla ilgili standartların yetersizliğine ilişkin örnek davalarda bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 19 Eylül 2009 tarihinde verdiği *Abdolkhani – Karimnia / Türkiye*⁸ ve

⁸ Bu davaların en bilinen örneklerinden biri *Abdolkhani ve Karimnia V. Türkiye* davasıdır.

Başvuranlar 17 Haziran 2008 tarihinde Irak’a sınır dışı edilmelerinin ardından Türkiye’ye giriş yapmışlar ve Muş’ta yapılan kontrol esnasında pasaportlarının sahte olması nedeniyle tutuklanmışlar ve Hasköy polis merkezine konulmuşlardır.

Başvuranlar, 30 Haziran 2008 tarihinde, mahkemeye yapmış oldukları başvuruda İran ve Irak’a sınır dışı edilmemelerini istemişlerdir. Bunun üzerine başvuranlar 21 Haziran-

19 Ocak 2010 tarihinde verdiği Z.N.S. / Türkiye kararları ile Türkiye'yi AHİS'in 13. ve 5. maddelerini açıkça ihlal ettiğine kanaat getirip, Türkiye'nin bu ihlaller nedeni ile başvuruculara tazminat ödemesi gerektiğine hükmetmiştir.

Alınan iki kararla başvuruculara tazminat ödeme yükümlülüğü dışında Türkiye'nin yabancı misafirhaneleri adı verilen merkezlerde yabancıları tutmasının AHİS'in 5. maddesini ihlal edildiği sonucuna varılmış ve Mülteci misafirhaneleri uygulamasının iç hukukta da yasal bir dayanağının olmadığı vurgulanmıştır. Anayasa'nın 19. maddesinde kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakılması halinde uygulanacak yöntemler ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu nedenle, mevcut durumda yasal bir düzenleme olmaksızın yabancılar özgürlüklerinden yoksun bırakılmakta ve zorla alıkonmaktadırlar (Çalıştay, 2010: 1-2).

Yerleşme ve seyahat hakkı da her ne kadar Anayasa'nın 23. maddesinde güvence altına alınmış olsa da yabancılar için getirilmiş sınırlamaya göre, Türkiye'ye sığınan yabancılar ancak İçişleri Bakanlığı'nın göstereceği yerde ikamet edecektir. Buna göre metropoller yerine nüfusu daha düşük olan otuz iki adet uydu ilden birinde ikamet izni verildiği görülmektedir.

Mülteci ve sığınmacılar ülkelerinden ayrılmanın ve yeni bir ülkeye gelmiş olmanın verdiği sıkıntılar nedeniyle psiko-sosyal desteğe ihtiyaçları vardır. Buna

26 Eylül 2008 tarihleri arasında Hasköy polis merkezinde tutulmuşlardır. Başvuranlar bir sonraki gün, 26 Haziran 2009 tarihine kadar tutuldukları yer olan Kırklareli Yabancılar kabul ve İkamet merkezine götürülmüşlerdir. Başvuranlar Hasköy polis merkezinde, rutubetli ve yeterince doğal ışık almayan, yataklar ve battaniyelerin kirli ve bitlerle dolu olduğu, duş alma imkanlarının yeterince bulunmadığı bir ortamda binanın bodrum katında kaldıklarını, hiçbir zaman gerektiği gibi temizlenemedikleri nedeniyle deri hastalıkları ve enfeksiyona da maruz kaldıklarını iddia etmişlerdir. Başvuranlar verilen öğünlerin yetersiz olduğu gibi giysi de verilmediğini, üç ay boyunca aynı giysiyi giyinmek zorunda kaldıklarını iddia etmişlerdir. BMMYK görevlisinin yaptığı bir ziyaret dışında, başvuranların ziyaretçi kabul etmelerine izin verilmediğini ve kendilerini ziyarete gelen avukatın görüşmesine izin verilmediği de diğer iddialar arasındadır.

Kırklareli Yabancılar Kabul ve İkamet Merkezindeki Tutma Koşulları Açısından başvuranlar özellikle yemeklerin niteliğinden ve sudan, yetersiz tıbbi destekten ve tatmin edici olmayan hijyenik koşullar gibi durumlardan yakınmışlardır.

Mahkemeye hükümetinde savunmasını aldıktan sonra, öncelikle başvuranların Kırklareli'ne gönderilmeden önce 3 aydan fazla süreyle 21 Haziran 2008 ve 26 Eylül 2008 tarihleri arasında Hasköy polis merkezinde 70 metrekairelik bir yerde tutulduklarını ve buna hükümetin karşı çıkmadığı belirtilmiştir. Hükümet mahkeme tarafından açıkça istenmesine rağmen Hasköy polis merkezindeki şartları, odaların kapasitelerini ve söz konusu sürelerde merkezde kalanları gösteren yazılı deliller, fotoğraflar veya video filmi ibraz etmemiştir. Hükümet tarafından sunulanlar Kırklareli'ne gönderildikten sonra yapılan yeni misafirhaneye ilişkindir. Mahkeme, 70 metrekairelik bir alanda 42 kişinin tutulmasının aşırı izdihama yol açacağını ve dolayısıyla, bu durumun bile tek başına

karşılık mültecilere ve sığınmacılara yönelik psiko-sosyal destek azdır. Psiko-sosyal karar verme, rehabilitasyon, kendine yardım için toplum koordinasyonu, toplumla çalışacak sosyal çalışmacıların tanımlanması ve eğitilmesi mülteciler ve sığınmacılar için önceliklidir (Buz, 2004: 121).

Türkiye’de sığınma arayanların büyük bir bölümünü Suriyeliler oluşturmaktadır. Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları yerler ve barınma koşulları bakımından, genellikle çok sayıda kişinin çoluk-çocuk, kalabalık bir şekilde, havalandırma ve hijyen koşullarının son derece kötü olduğu hastalıklara davetiye çıkaran yerlerde kaldıkları görülmektedir. Kalacak yer bulamayanlar parklarda konaklamaktadırlar. Sağlık hizmetleri konusunda hastaneye giden sığınmacılardan ücret istendiği, hamile kadınların doktor takibinin yapılmadığı, sığınma arayan bu kişiler açısından çok zorunlu olmadıkça doktora gidilmediği ise bir gerçektir. İlaç temininde de ciddi sıkıntılar bulunmaktadır (Mazlum-Der, 2013: 12-14).

Suriyeli sığınmacılarla yapılan görüşmelerde ifade edilen başka bir boyut ikamet tezkereleri olmasına rağmen, çalışma izinlerinin olmamasıdır. Ayrıca yasal olarak giriş yapanlara verilen ikamet tezkeresinin 200 Türk lirası gibi bir meblağa karşılık gelmesi, pek çok sığınma arayan kişinin de bunu ödeyememesine neden olmaktadır. İş bulanlarınsa son derece kötü şartlarda asgari ücretten bile daha düşük ücretlerle çalıştırıldıkları bir gerçektir⁹ (Mazlum-Der, 2013: 10-11).

Sözleşme’nin 3. maddesini ihlal ettiğini belirtmiştir. Mahkeme, İşkenceyi ve İnsanlık dışı Küçültücü Muamele ve Cezaları Önleme Avrupa Komitesi’nin, gözetim altında tutulan göçmenlerin belli bir süre sıradan polis merkezlerinde kalabilecekleri fakat bu tür yerlerin uzun süreli tutulmalar açısından yetersiz olduğunu belirterek, buradaki sürenin asgari düzeyde olması gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme tarafından bütün iddiaların doğruluğu denetlenememekle beraber, başvuranların Hasköy polis merkezinde haddinden fazla tutulduğu ve buradaki aşırı kalabalık dikkate alınarak, Mahkeme başvuranların iddialarının diğer yönlerini araştırmadan, Hasköy polis merkezindeki tutma koşullarının küçültücü muamele oluşturduğunu ve bu nedenle Sözleşmenin 3. maddesine aykırı olduğu sonucuna varmıştır. Başvuranların, Kırklareli Yabancılar Kabul ve İkamet Merkezi’ndeki maddi şartlarla ilgili iddialarıyla ilgili olarak, Mahkeme, benzer iddiaların daha önce incelendiğini ve merkezdeki maddi şartların, Sözleşmenin 3. maddesinin kapsamına girecek kadar ciddi olmadığını tespit ettiğini belirtmekle yetinmektedir (parag. 36).

Söz konusu olayda; Mahkeme oybirliğiyle, Hasköy polis merkezindeki tutma şartlarıyla ilgili olarak başvuranların yaptıkları şikayetlerin kabul edilmesine ve başvurunun geri kalan kısmının reddedilmesine karar vermiştir. AbdolkhaniveKarımniaV.Türkiye: 30471/08 ([http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94127#{\"itemid\":\[\"001-94127\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94127#{\)); Erişim Tarihi: 21.05.2014).

⁹ Örneğin, Halepli bir baba “Suriye’de iken iki kızım üniversiteye gidiyordu, burada yaklaşık iki aydır tekstil atölyesinde 11-12 saat ayakta çalışıyorlar. Daha önce Suriye’de hiç çalışmadılar, şimdi akşam ayakları şişmiş hâlde eve geliyorlar. Biri aylık 500 TL alıyor, diğeri 400 TL alıyor, üçüncüsü de yeni başladı.” demiştir. Çalışma ücretleri sorul-

Bununla birlikte Suriyeli sığınmacılar için; Türkiye'nin kapılarını açık tutması, hızlı bir biçimde barınma alanları (kamplar) oluşturulması, mülteci kampı kurulan illerde ücretsiz sağlık hizmetlerine erişim imkânı sağlanması, Suriyeli mültecilere zorluk çıkarılmaksızın ikamet izni verilmesi gibi yardım ve kolaylıkların mülteciler için hayati derecede önemli olduğu söylenmelidir. Bununla birlikte, Türkiye'nin hemen her yanına yayılmış olan Suriyeli mültecilerin barınma, gıda, eğitim, ikamet, sağlık gibi hizmetler konusunda daha çok yardıma ihtiyaç duydukları kuşkusuzdur. Özellikle büyük şehirlerde kontrol edilmesi kolay olmayan mültecilerin sorunlarının çözümünün zor olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Türkiye'de sığınmacıların ve mültecilerin koşullarının düzeltilmesi açısından AB mevzuatına uyum sağlanması önemlidir.¹⁰ Mülteciler ve Sığınma arayanlar açısından iç hukukumuzla ilgili en önemli ayaklardan birini Avrupa Birliği'ne (AB) katılım süreci çerçevesinde, üye devletlerin mevzuat yükümlülüğüne cevaben, 2001 yılında Katılım Ortaklığı Belgesi'nin imzalanması ve 19.05.2003 tarihinde yenilenmesi ile AB Topluluk Müktesebatının Benimsenmesine İlişkin Ulusal Programın takip edilmeye başlanması oluşturmaktadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1030-1031). AB Katılım Ortaklığı Belgesi ile kısa vadede geri kabul anlaşmalarının imzalanması ile yasadışı göçle mücadelelerin güçlendirilmesi, orta vadede; sığınma alanında AB mevzuatına uyum sağlanması ile birlikte, sığınma

duğunda ise, "Pazarlık yapma şansımız yok, kaç para verilerse razı olmak durumundayız." şeklinde cevap verilmektedir. İşverenlerin Suriyeli mültecileri ucuz işgücü olarak kullanmaya devam ettiği, örneğin geçen yıl 850 TL aylık alan Suriyelilere bu yıl en fazla 600 TL ödediği ifade edilmektedir. Çok sayıda Suriyelinin bu şartlar altında çalışmak zorunda kaldığı tespit edilmiştir.

- ¹⁰ AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması-Göçmenlerin, Mültecilerin ve Sığınmacıların Hakları Güvende mi? AB örneğinden düşünüldüğünde ise mülteci ve sığınmacılara ilişkin politikaların oldukça kaygı verici olduğu söylenebilir. AB ülkelerle yapmış olduğu geri kabul anlaşmaları ile mülteci ve sığınmacıların haklarını etkisiz kılmaktadır. Aynı zamanda bu geri kabul anlaşmalarıyla sığınma arayan kişilerin sosyal ve ekonomik hakları ihlal edilmekle kalmayıp, gönderildikleri ülkede işkence de dahil ciddi insan hakları ihlalleriyle de karşılaşmalarının önü açılmaktadır. Akdeniz sahillerine vuran Afrikalıların cansız bedenleri bu politikaların bir yansımasıdır. Buna ilişkin en son verilecek çarpıcı örnek şu şekildedir. Özellikle AB sınırları içerisinde de sıkı bir şekilde uygulanan sınır güvenliği politikaları sonucunda 1992-2000 yılları arasında 2150 kişi ölmüşken 2000 ile 2013 yılları arasında 23.258 kişinin öldüğü ya da kaybolduğu belirtilmiştir. Bu sayının çok daha yüksek olduğu ise rahatlıkla söylenebilir. Gerek uluslararası mülteci hukukunda, gerekse diğer evrensel nitelikteki insan hakları belgelerinde bu haklar düzenlense de bunların doğrudan uygulanabilirlikleri söz konusu değildir. Burada düzenlenen haklar kategorisinin uygulanabilmesi için ulusal nitelikteki tasarruflara ihtiyaç vardır.

(http://www.euromedrights.org/eng/wp-content/uploads/2013/06/Tr_TurkeyReadmis_Pb_Web-2-7.pdf; Erişim Tarihi: 21.05.2014).

arayanlar açısında yeterli düzeyde konaklama ve sosyal destek ağının oluşturulması hedeflenmiştir (Buz, 2008: 125).

Bu noktada coğrafi kısıtlamanın kaldırılması ile ilgili çalışmalara başlanması, sığınma sistemi başvurularının güçlendirilmesi, sığınmacılar ve mülteciler için konaklama birimlerinin oluşturulması ve sosyal destek sağlanması öngörülmüştür. Coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusunda Türkiye; doğrudan bir mülteci akınını teşvik etmeyecek şekilde gerekli altyapı ve mevzuat değişikliklerinin gerçekleştirilmesi ile Avrupa Birliği ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermesi şartlarını ileri sürmüştür (Odman, 2006).

2013 yılında Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Türkiye İlerleme Raporunda, iltica konusuna ilişkin olarak, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile, geri göndermeme ilkesine saygı ve mülteci statüsü belirleme işlemlerine erişimde dâhil olmak üzere, kayda değer güvencelerin getirilmiş olmasına rağmen, coğrafi sınırlama kuralının sürmesinin farklı hukuki hükümlere yol açtığı ve mevzuatın geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Raporda ayrıca Türk yetkililerin Suriyeli mültecilere ilişkin kayda değer bir çaba gösterdiği yer almıştır (Avrupa Komisyonu, 2013: 66).

SONUÇ

Sığınmacı ve mülteciler Türkiye’de sağlıktan, eğitime ve barınmaya kadar pek çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Türkiye’nin coğrafi sınırlamayı sürdürmesi, sığınmacılar ve mülteciler açısından hedef ülke olmanın yanı sıra geçiş ülkesi konumunda bulunan Türkiye’de sığınmacı ve mültecilerin karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik bir hizmetler ağının oluşmamasına ve hizmetlerin sürdürülebilir olmaktan uzak olmasına yol açmıştır (Buz, 2008: 123-124). Türkiye’de sığınmacı ve mültecilere yönelik bu grubun sahip olduğu haklar bağlamında bütünlüklü bir uygulama ve hizmetler ağı sistemi oluşturulmalıdır. Türkiye iltica ve göç sistemine hukuksal, siyasal ve sosyal tüm boyutlardan bakmalı ve buna yönelik kurumsal yapılanmayı sağlamalıdır. Sığınmacılara ve mültecilere yönelik sığınma sistemine ilişkin sosyal boyut insan onuruna yakışır bir düzeyde olmalıdır. Sığınmacı ve mültecilere yönelik temel ihtiyaçlar belirlenmeli, bu ihtiyaçlara yönelik kaynaklar artırılmalı ve sürekli kılınmalıdır.

Sığınmacı ve mültecilere yönelik sosyal nitelikteki hakların sağlanmasıyla, bu grupların gündelik hayatının insan onuruna yakışır bir şekilde sürdürülmesi hedeflenmelidir. Uyum sağlama süreçlerinin daha sancısız geçmesine odaklanılmalıdır. Konut ve yerleşim olanakları, dil öğretimi, meslek eğitimi, sosyal izolasyon duygusunu azaltmak için olanaklar yaratılmalıdır. Sağlık hizmetleri, gelir getirici olanaklar ve aile bütünlüğünün sağlanması politikası vb. nitelikte bir hizmet ağı yapılandırılmalıdır. Bu alanda çalışan nitelikli personelin yetiştirilmesi ve istihdamı önemli bir konu olmakla birlikte, sığınma sistemini güçlendirmek uzun vadeli ve sürekliliği hedefleyen çabalarla mümkün olabilir ve bu bağlamda gerek ulusal gerekse uluslararası izleme mekanizmalarının işletilmesi oldukça önemlidir (Buz, 2008: 128-129).

Bununla birlikte sığınmacılar ve mülteciler için uluslararası sözleşmeler ekseninde sayılan birçok hak bu sözleşmelerin doğrudan uygulanma özellikleri olmadığı için sözleşmeciler devletlerin kendi hukuklarındaki düzenlemelerle hayata geçirilebilir. Sayılan birçok hakkın kullanılabilmesi sözleşmeciler devletlerin yetki alanındadır.

Her ne kadar var olan hukuki düzenlemelerin yetersiz ve dağınık olduğu bir gerçeklik olmakla birlikte, var olan hakların kullanılması bağlamında bile ciddi eksiklikler söz konusudur. Mültecilere ve sığınmacılara ilişkin sorunların sürdürülebilir bir şekilde çözümünün, toplumun ezilen diğer kesimleri de düşünülmediğünde kolay olmadığı ortadadır. Neoliberal ideolojinin hakim kıldığı başarı ya da başarısızlığın tamamen bireylerin sorumluluğuna yıkıldığı bir politik ve ekonomik sistemde sosyal hakların, mülteciler ve sığınmacılar açısından değerlendirilmesi bir hak öznesi olmaktan çok bir yardım nesnesi olma şeklindedir. Yapılması gereken en azından Türkiye örneğinde, mültecilere ve sığınmacılara ilişkin belli başlı sosyal hakların en azından asgari düzeyde sürdürülebilirliğini sağlayacak yasal düzenlemelerin ve idari etkinliğin yaratılmasıdır. Bu yaklaşımdaki ana esas mültecilerin hak özneleri olarak değerlendirilmeleri olmalıdır.

Neoliberal politikaların korunmasız bıraktığı kitleler açısından çözüm, bunun ekonomik bir konu olmayıp, sivil toplumla dayanışma içerisinde çözülmesi gerektiği anlayışı da devletin yapması gerekenlerin önüne bir set çekmemelidir (Türkbay ve Polat, 2011: 94). Güvencesizleştirmenin ve kamuya ait pek çok hizmetin piyasa kurallarınca belirlendiği ve kamu yararı kavramının önemli oranda aşındığı bir düzlemde, buldukları konum itibarıyla en zayıf durumda bulunan mülteci, sığınmacı ya da sığınma arayanların mevcut piyasa koşulları içerisindeki birçok ilişkiye girmek zorunda kalacakları, hatta pek çoğunun sömürülmeye bile değer bulunmayacağı da söylenebilir. Türkiye örneğinde Soma'da yaşanan son maden faciası düşünüldüğünde bunun gerçeklikten çok uzak olmadığı ortadadır.

KAYNAKÇA

Acer, Yücel- Kaya, İbrahim ve Gümüş, Mahir (2010), *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*, Ankara: USAK Yayınları.

Altunışık, Çiğdem ve Yıldırım, Mehmet Şahin (2002) *Mülteci Haklarının Korunması*, Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

Avrupa Komisyonu 2013 yılı Türkiye İlerleme Raporu (http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf; Erişim Tarihi: 26.05.2014).

Baklacioğlu, Nurcan Özgür (2009) "Hayır Kurumlarında Mültecinin Yeniden İnşası: Uluslararası Sosyal Aktörden Sadakanın Nesnesine", *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu, Bildiriler* içinde, Ankara: Belediye İş.

Başak, Cengiz (2011) *Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasadışı Göçmenler*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Genel Yayınları.

Buz, Sema (2004) *Zorunlu Çıkış-Zorlu Kabul, Mültecilik*, Ankara: SGGD Yayınları.

Buz, Sema (2008) "Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu", *TBB Dergisi*, (76).

- Cholewinski, Ryszard (2004), “Overview of Social and Economic Rights of Refugees and Asylum Seekers in Europe: International Obligations – Education and Employment”, *ECRE Conference on Social and Economic Rights of Refugees and Asylum Seekers - Education and Employment*.
- Coleman, Nils (2003) “Non-Refoulement Revised. Renewed Review of the Status of the Principle of Non-Refoulement as Customary International Law”, *European Journal of Migration and Law*, (5).
- Çalıştay (2010) Türkiye’de Yabancı Misafirhanelerin Hukuki Problemleri ve Çözüm Önerileri Çalıştayı.
- Çiçekli, Bülent (2010) “Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler: Sınıflandırma ve Yasal Statünün Belirlenmesine İlişkin Sorunlar”, *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler, Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 15 ve 16 Mayıs 2009, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Çiçekli, Bülent (2009) *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- De Schutter Oliver (2010) *Avrupa Sosyal Şartı: Avrupa İçin Yeni Bir Anayasa*, Avrupa Konseyi (http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/Avrupa_sosyal_sarti/AvrupaSosyalSarti2.pdf); Erişim Tarihi: 19.05.2014).
- Ergüven, Nasih Sarp ve Özturanlı, Beyza (2013) “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62 (4).
- Foster, Michelle (2007) *International Reugee Law and Socio-Economic Rihgts*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gammelt Hansen, Thomas (2011) *Access to Asylum, International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control*, New York: Cambridge University Press.
- Gill, Guy S. Goodwin (1996) *The Refugee in International Law*, Oxford: Clarendon Press.
- Hathaway, James C. (1991) *The Law of Refugee Status*, Toronto: Butterworths.
- Human Rights Committee, General Comment 15, The position of aliens under the Covenant (Twenty-seventh session, 1986), U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 18 (1994); Erişim Tarihi: 22.05.2014).
- İHAD (2010) İnsan Hakları Araştırmaları Derneği, *2010 Yılı Türkiye İltica ve Sığınma Hakkı İzleme Raporu*, Ankara; (<http://www.ihad.org.tr/file/reports/2011/2010%20YILI%20TURKIYE%20ILTICA%20&S%20IGINMA%20HAKKI%20IZLEME%20RAPORU.pdf>); Erişim Tarihi: 21.05.2014).
- İHAD (2013) İnsan Hakları Araştırmaları Derneği, *2012 Türkiye İltica Hakkı İzleme Raporu*, Ankara (<http://www.ihad.org.tr/file/reports/2013/2012iltica.pdf>); Erişim Tarihi: 21.05.2014).
- Marouf, Fatma and Anger, Deborah (2009) “Socio-Economic Rihgts and Refugee Status: Deepening the Dialogue Between Human Rights and Refugee Law”, *American Journal of International Law*, (103).
- Mazlum-Der (2013), *Türkiye’de Suriyeli Mülteciler-İstanbul Örneği- Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler* (http://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf); Erişim Tarihi: 23.05.2014).

- Nowak, Manfred (2005) *UN Covenant On Civil And Political Rights: CCPR Commentary*.
- Odman, Mustafa Tevfik (2006) "Mülteci Hukuku Türk Mülteci Politikası ve Uygulaması", *Güncel Hukuk Dergisi*, (26).
- Tanör, Bülent (1978) *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*, İstanbul: May Yayınları.
- Türkbay Rezzan, Ayhan ve Polat, Ferihan (2011) "Neoliberalizmde Özgürlük Paradoksu ve Sosyal Haklar", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8).
- UNHCR Mid-YearTrends, 2013
(http://unhcr.org.uk/fileadmin/user_upload/docs/Mid_year_trends_2013.pdf?_ga;
Erişim Tarihi: 26.02.2014).